

31.8.2018 Diaarinumero 134/03/18

Viite:

Lausuntopyyntö Suomen viidennen määräaikaisraportin laadintaa varten kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen (SopS 1 ja 2/1998) täytäntöönpanosta

LAUSUNTO

Kotimaisten kielten keskukselta on pyydetty lausunto Euroopan neuvoston ministerikomiteaa avustavan neuvoa antavan komitean raportista, jonka se on laatinut kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa. Tarkastelemme lausunnossamme niitä suositusten kohtia, jotka käsittelevät kielten yhteiskunnallista asemaa. Lisäksi tuomme esiin suositusten virittämiä näkökulmia ja tarjoamme keskustelunavauksia. Niitä voi tarvittaessa jalostaa Suomen viidennessä maaraportissa.

Kansalliskielistrategian täytäntöönpano ja rinnakkaiskielisyys

Neuvoa antavan komitean raportti suosittaa tehostamaan Suomen vuoden 2012 kansalliskielistrategian täytäntöönpanoa. Sen suositus välittömiksi toimiksi on, että ruotsin kielen osaamista, näkyvyyttä ja läsnäoloa ylläpidetään koulutuksessa, hallinnossa, työmarkkinoilla ja väestön keskuudessa yleisesti. Kotimaisten kielten keskus kannattaa suositusta.

Valtioneuvosto päätti yleisistunnossaan 30.12.2015, että Kansalliskielistrategia on yksi edellisen hallituksen strategioista, jonka linjaukset ovat voimassa myös nykyisellä hallituskaudella 2015–2019. Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelmassa (Oikeusministeriön julkaisu 13/2017) esitetään kahdeksankohtainen toimenpidelista, jonka perusteella kansalliskielistrategian pitkän aikavälin tavoitteet pannaan täytäntöön hallinnossa. Kannatamme näitäkin toimia.

Sekä suomen että ruotsin kielestä on julkaistu kielipoliittinen toimintaohjelma (Suomen kielen tulevaisuus – Kielipoliittinen toimintaohjelma, Kotimaisten kielten keskus 2009; Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland, Forskningscentralen för de inhemska språken 2003). Niiden kantavana ajatuksena on rinnakkaiskielisyys: kieliiä voidaan käyttää toistensa rinnalla samassa puhetilanteessa.

Kotimaisten kielten keskus nostaa esiin suomen ja ruotsin rinnakkaisuuden hallinnon työskentelyssä. Ohjelmallisten linjausten lisäksi on tärkeää mahdollistaa suomen ja ruotsin käyttö arjessa. Valtionhallinnossa, etenkin suullisessa viestinnässä, on työntekijöitä syytä rohkaista käyttämään äidinkieltään, suomea tai ruotsia.

Saamen kielet

Raportissa on saamen kieliä koskevia suosituksia. Niiden mukaan saamen kielten osaamista tulee vahvistaa ja lisäksi saamelaisten kulttuuri-identiteettiä kuuluu vaalia saamelaisten kotiseutualueella mutta myös sen ulkopuolella. Raportissa kehoitetaan edelleen lisäämään mahdollisuuksia osallistua saamenkieliseen koulutukseen muualla maassa.

Kotimaisten kielten keskus yhtyy suosituksiin ja toteaa samalla, että saamen kielten tilanne on parantunut. Tuoreesta kotiseutualueen ulkopuolisesta toiminnasta mainittakoon Helsingissä, Pasilan koulussa kuluvana syksynä aloittanut saamenkielinen luokka. Koulussa opetetaan kielten ohella saamelaiskulttuuria, mikä luo yhteyden alkuperäiskulttuuriin myös kaupunkisaamelaisille. Saamenkielinen kouluopetus on vahvistunut myös kotiseutualueella, esimerkiksi Ivalon kunnassa. Ivalossa on järjestetty varhemmin esikoulu- ja alkuopetusta pohjoissaameksi, mutta tänä syksynä on voinut aloittaa koulunkäynnin pohjoissaamenkielisessä kielikylpyluokassa.

Saamen kielen kääntäjätilanne vaatii korjausta. Auktorisoitujen kääntäjien rekisterissä on vain yksi koltansaamen ja yksi inarinsaamen kääntäjä. Pohjoissaamessa tilanne on aavistuksen parempi. Kielen käyttö viranomaisyhteyksissä vaatii auktorisoitujen kääntäjien laatimia asiakirjoja, minkä tähden virallistettuja kääntäjiä tarvitaan myös pienissä kielissä. Saamelaiskäräjien rooli on ollut merkittävä siinä, että kääntäjiä on autettu valmistautumaan kääntäjätutkintoon.

Romanikieli ja muut kielet

Kaalon, Suomessa puhutun romanikielen pohjoisen murteen tilanne on heikko. Kieli on vakavasti uhanalainen, ja vallitsee yksimielisyys siitä, ettei se säily elävänä ilman kiireellisiä elvytystoimia. Myönteistä kehitystä on tapahtunut jonkin verran. Tuoreessa romanipoliittisessa ohjelmassa kiinnitetään kosolti huomiota kieleen ja ennen muuta pyritään tarjoamaan konkreettisia toimia kielen elvyttämiseksi (Suomen romanipoliittinen ohjelma 2018–2022, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018). Myös romanikieltä opiskelevien määrä on kasvussa Helsingin yliopistossa, joskin verraten harva etenee opinnoissaan pitkälle.

Kotimaisten kielten keskus tähdentää kahta kysymystä. Ensinnäkin romanikielen opetuksen ja mahdollisesti myös romanikielisen koulutuksen järjestäminen on ratkaisevaa, sillä kenttäselvityksen mukaan romanikieltä osaa hyvin enää kolmasosa romaneista ja kaksi kolmasosaa ei enää käytä kieltä. Romanikieli siirtyy ennen kaikkea opetuksen myötä uusille käyttäjille. Toinen kysymys on romaniyhteisön voimaannuttaminen niin, että se rohkaistuisi käyttämään kieltään; eläähän kieli vain käyttönsä turvin.

Uutena avauksena raportti suosittaa, että käynnistettäisiin vuoropuhelu vähemmistökielten edustajien kanssa siitä, otetaanko kieli mukaan puiteyleissopimuksessa tarkasteltavien kielten joukkoon. Erityisesti puheena on ollut viron kieli. Ajatus on kannatettava, joskin on huomattava, että kielten puhujamäärät vaihtelevat melkoisesti. Suomessa on yli puolitoistasataa äidinkieltä, joilla on tilastoissa näkyvä määrä puhujia. Useiden kielten äidinkielisten puhujien määrä

on kuitenkin hyvin pieni, eikä välttämättä voi puhua varsinaisesta puheyhteisöstä. Niitä kieliä, joilla on mainittava määrä puhujia, on reilusti alle sata. 60 yleisimmän äidinkielen puhujat kattavat 95 % väestöstä.

Kieli väestörekisteritietona

Raportti nostaa esiin väestötietojärjestelmän arkkitehtuurin. Suosituksena esitetään, että useisiin eri kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittaminen helpottuisi väestötietojärjestelmissä. Kotimaisten kielten keskus pitää kannatettavana sitä, että väestötietojärjestelmän kielen ilmoittamista koskevaa moduulia kehitetään. Nyt käytössä olevaa yhden äidinkielen koodaussysteemiä on pidetty osittain ongelmallisena ja kritiikkiä sitä kohtaan on esitetty niin tutkimuksen kuin hallinnonkin suunnasta.

Kielisuhteet ovat keskeinen osa maan väestön kuvausta, minkä tähden on hyödyllistä, että väestötietojärjestelmässä kerätyt tiedot auttaisivat piirtämään kuvaa väestön kielisuhteista. Toisaalta on tärkeää, että mahdollinen muutos esim. (äidin)kieltä koskevissa luokituksissa, käytetyissä termeissä ja kielen ilmoittamista koskevassa ohjeistuksessa ei johtaisi uusiin ongelmiin. Patenttiratkaisuksi esitetty kahden tai useamman äidinkielen ilmoitusmahdollisuus ei välttämättä tuota toivottua tulosta, jos kohta se on yksi mahdollisuus muiden luokitusten joukossa.

Kieltä koskevien väestötietojen kerääminen on tutkimuksellisesti, tilastollisesti ja kyselytekniisesti hyvin haastava tehtävä. Kotimaisten kielten keskus pitää tärkeänä, että ratkaisua pohtisi asiantuntijaryhmä ennen väestötietojärjestelmään tehtäviä muutoksia.

Nimien merkkiongelmia tietojärjestelmissä

Saamenkielisten nimien merkitsemisen ongelmat julkishallinnon dokumenteissa ovat jatkuneet pitkään. Raportti suosittaa, että saamelaisnimet pitäisi voida merkitä julkisiin rekistereihin, passeihin ja muihin julkisiin asiakirjoihin niin, että grafeemit diakriittisine merkkeineen esitetään oikein.

Vieraskielisten osuus Suomessa kasvaa ennen muuta maahanmuuton myötä ja myös nimimaisesti muuttuu. Yhä useammin törmätään tilanteeseen, jossa Suomen kirjoitusjärjestelmään kuulumattomia merkkejä tarvitaan nimien kirjoittamiseen. Kotimaisten kielten keskus pitää välttämättömänä, että nimet voidaan esittää normaalin kirjoitusasunsa mukaisina tietojärjestelmissä ja että käytössä on riittävä määrä erikoismerkkejä. Asia on pidettävä korostetusti esillä uusien tietojärjestelmätoimitusten kilpailutuksissa.

Ulla-Maija Forsberg

Professori, Kotimaisten kielten keskuksen johtaja

Matti Räsänen

Erityisasiantuntija, Kotimaisten kielten keskus